

Prestiž vlastního povolání v hlavním zaměstnání v ČR

 31.12.2018

PRESTIGE OF THE OWN PERMISSION IN THE MAIN EMPLOYMENT IN THE CZECH REPUBLIC

Jan Červenka

Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i., jan.cervenka@soc.cas.cz

povolání

profese

prestiž

výzkum

Česká republika

Abstrakt

Na základě dat z výzkumu Kvalita pracovního života 2018 realizovaného v květnu 2018 na reprezentativním vzorku 2068 respondentů z ekonomicky aktivní populace ČR ve věku od 18 let článek představuje, jak ekonomicky aktivní lidé hodnotí prestiž své vlastní profese ve svém hlavním zaměstnání.

Klíčová slova: prestiž povolání, hlavní zaměstnání, výzkum, Česká republika

Abstract

On the base of data from the survey Quality of Working Life 2018 conducted in May 2018 on a representative sample of 2068 respondents from economically active population of the Czech Republic aged 18 years or more the text presents how economically active people evaluate occupational prestige of their profession in their main occupation.

Keywords: occupational prestige, main occupation, survey, Czech Republic

Prestiž povolání a její měření

Prestiž povolání je jedním z nejfrekventovanějších a nejtradičnějších témat v sociologii, které se těší značné popularitě a zájmu i ze strany širší veřejnosti. Různé žebříčky profesí sestavované na základě výzkumů často můžeme najít nejen v rozsáhlé odborné literatuře, ale i v popularizačních textech určených laikům nebo ve výstupech masových sdělovacích prostředků. Historie prestiže jako sociologického konceptu sahá až do raného období existence samotné sociologie, když ji ve svém pojetí teorie sociální stratifikace jako jednu ze základních dimenzí utvářejících sociální status zmiňoval již Max Weber [Wegener 1992, Zhou 2005].

První empirické výzkumy prestiže povolání se objevily již ve druhém a třetím desetiletí 20. století, u nás první a nadlouho jediný výzkum realizoval a následně publikoval ve studii *Povolání a veřejné blaho* z roku 1937 Antonín Obrdlík [Tuček, Machonin 1993]. Soustavnější a metodologicky lépe ukotvené výzkumy prestiže povolání se ale

objevují až od roku 1947, kdy vznikla známá studie NORC^[1] Paula K. Hatta a Cecila C. Northe Jobs and Occupations (Práce a povolání), z níž vycházela a na kterou metodologicky navazovala většina pozdějších výzkumů a na základě které v roce 1977 Donald J. Treiman zkonstruoval mezinárodní škálu prestiže povolání SIOPS (Standard International Occupational Prestige Scale) [Hatt, North 1947, Treiman 1977]. Měření prestiže povolání nejčastěji probíhá na číselné škále s rozsahem od 1 do 99, případně od 1 do 100, kde vyšší hodnota představuje vyšší úroveň prestiže dané profese, přičemž respondenti na škále řadí jednotlivé profese z předloženého seznamu s tím, že nejprve vyberou jednu profesi, jíž si váží nejvíce a jíž přidělí maximální možnou hodnotu, a jednu profesi, jíž si váží nejméně a jíž přidělí minimální možnou hodnotu v rámci dané škály. Objevují se ale i jiné škály, např. výzkum prestiže povolání realizovaný v Československu v roce 1967 používal pětibodovou škálu [Tuček, Machonin 1993].

Změny v hodnocení prestiže povolání v čase

Hodnocení prestiže povolání v čase není zcela neměnné. Některé prvky v jeho rámci vykazují v dlouhodobém měřítku vysokou stabilitu a zejména v průběhu větší části 20. století se jevil jako poměrně stabilní i celkově [Hodge et al 1964], přesto v něm dochází k různým posunům, někdy velmi výrazným.^[2] Tyto posuny zpravidla odrážejí změny ve společnosti a v jejích hodnotových postojích, jakož i změny v ekonomice a případně v politice, v technologiích a podobně, jež se nějakým způsobem promítají do oblasti práce, která se v čase rovněž vyvíjí.

Výrazná změna ve vnímání prestiže povolání se v našem prostředí odehrávala na počátku 90. let 20. století v souvislosti s celkovou společenskou a ekonomickou transformací, během níž se státně socialistická, direktivně řízená a centrálně plánovaná ekonomika s vysokou úrovní platové nivelizace měnila v liberálně tržní ekonomiku s dříve zcela potlačeným podnikatelským sektorem. V průběhu těchto změn se prestiž povolání vnímaná českou populací významně přiblížila Treimanově mezinárodní škále SIOPS, i když si uchovala nebo nově utvořila některé významné odchylky (relativně lepší hodnocení u profesí jako horník, řidič autobusu, zpěvák populární hudby, strojevedoucí, řezník, stavbyvedoucí, majitel realitní kanceláře, majitel malého obchodu, bankovní úředník, naopak relativně horší hodnocení v případě řádové sestry, duchovního, tajemníka politické strany, referenta obvodního úřadu, knihovníka, sekretářky, vojáka z povolání a v menší míře i poslance), které částečně odrážely specifické momenty ekonomické transformace a částečně byly reliktem postojů hluboce zakořeněných v minulosti. K velkým posunům, do nichž se promítala společenskopolitická atmosféra porevolučního období, došlo i v krátkém rozmezí mezi roky 1990 a 1992^[3] [Tuček, Machonin 1993].

Změny probíhaly i v následném období od 90. let 20. století po současnost, nejnápadnější a nejvýraznější posun je představen postupným propadem povolání spojených se sférou politiky, jako ministr, poslanec nebo novinář, a také se specifickými pozicemi v ekonomice a jejím řízení (manažer, bankovní úředník). V posledních letech se také oproti předchozímu desetiletí snížilo poněkud nadstandardní hodnocení prestiže profesionálních sportovců. Postupný vzestup naopak zaznamenaly profese policisty a vojáka z povolání, jež se propadly na počátku 90. let. Relativní posun směrem vzhůru ještě na začátku 90. let nastal v případě profesí učitelů na ZŠ a zdravotních sester, jež se ze středu či dokonce spodní části žebříčku, kde figurovaly podle výsledků výzkumu z 60. let, dostaly mezi popřední profese, kde se dlouhodobě stabilně drží [Tuček, Machonin 1993, Tuček 2016]. Velmi stabilně v popředí se dlouhodobě drží lékaři, vědci, vysokoškolští pedagogové, soudci, projektanti, programátoři a také soukromí zemědělci. Ve spodku žebříčku se trvale drží uklízečky a obecně nekvalifikované dělnické profese, dále sekretářky, prodavači a poněkud atypicky duchovní a v posledních cca 15 až 20 letech též poslanci [Tuček 2016].

Samotný výzkum Kvality pracovního života 2018, jehož výsledkům se budeme dále věnovat, se zaměřil primárně na sebehodnocení prestiže povolání samotného respondenta a prestiže jiných profesí se dotkl pouze letmo otázkou, jejímž účelem bylo ukotvení škály od 1 do 100, na níž měli dotázaní hodnotit prestiž své vlastní profese v hlavním zaměstnání a ve které ze seznamu 25 profesí vybírali jednu, jíž si váží nejvíce, a jednu, jíž si naopak považují nejméně. Výsledky

odpovědí na toto otázku nepřinesly v kontextu dosavadních výzkumů prestiže povolání žádné výrazné překvapení. Mezi nejvíce vážené profese byl zdaleka nejčastěji řazen lékař (41 %) následovaný vědcem (9 %), zdravotní sestrou (6,5 %), vysokoškolským učitelem a učitelem na ZŠ (obdobně 5,5 %). Ostatní profese se ve výběru jako nejváženější vesměs pohybovaly do 3 %, případně níže. Opačná strana žebříčku vykazovala relativně větší rozmanitost, když mezi nejméně vážené profese byli nejčastěji řazeni ministr (16,5 %), uklízečka (15 %) a kněz (13 %), přičemž řada dalších nabízených profesí (novinář, profesionální sportovec, voják z povolání, prodavač, stavební dělník, sekretářka, policista, manažer a bankovní úředník) se pohybovala v rozmezí od 3 % do 8 %.

Prestiž povolání v hlavním zaměstnání v roce 2018

Hlavní otázka části šetření věnované prestiži měřila prestiž vlastního povolání v hlavním zaměstnání. Základní výsledky shrnuje tabulka 1. Průměr prestiže vlastního hlavního povolání hodnocené na škále od 1 do 100 činí 57,7, což je hodnota ležící zřetelně nad pomyslným středem škály (50,5) v části reprezentující vyšší prestiž. Nejvyšší možnou prestiž v podobě hodnoty 100 svému hlavnímu povolání přisuzuje 3,5 % dotázaných, hodnotu od 90 výše zvolilo 11,0 %, 80 a více pak 22,2 %. Naopak nejnižší prestiž se svým povoláním spojuje jen 0,3 % respondentů, do 10 včetně 2,8 %, do 20 pak 7,7 %, do 30 15,9 %, do 40 26,2 % a do 50 včetně 45,5 %. Odpovědi respondentů se v rámci škály přitom ve zvýšené míře koncentrovaly v desítkových bodech, zdaleka nejčastěji vybranou hodnotou bylo 50 (16,3 %), následované 60 (11,9 %), 70 (9,6 %), 40 a 80 (shodně 8,5 %), 30 (6,7 %), 90 (5,1 %) a 20 (4,1 %).

Přitom ovšem, jak ukazuje tabulka 1 dále, byl velmi výrazný rozdíl mezi samostatně činnými a zaměstnanci, když samostatně činní se v průměru co do prestiže hodnotili podstatně výše než zaměstnanci. Mezi samotnými zaměstnanci jsou také velké rozdíly, a to jak z hlediska formy zaměstnávající organizace (v průměru vyšší prestiž deklarují ti, kdo jsou zaměstnání ve veřejných institucích a rovněž na státních či místních úřadech, nižší prestiž v průměru naopak deklarují lidé pracující v soukromé podnikové sféře), tak i z hlediska velikosti zaměstnávající organizace, když s počtem zaměstnanců v organizaci deklarovaná prestiž mírně stoupá.

Dle profese nejvýše sami sebe v průměru staví specialisté, významně nad průměrem prestiž svojí profese hodnotí též řídicí pracovníci a v menší míře i techničtí a odborní pracovníci. Na opačném konci žebříčku s průměrem hluboko pod hodnotou 50 skončili pomocní a nekvalifikovaní pracovníci, hluboko pod průměr se dostali též respondenti pracující jako obsluha strojů a zařízení nebo montéři a provozní pracovníci ve službách a prodeji.

Podle odvětví se vyšší prestiž objevuje v oblasti zdravotní a sociální péče či veterinárních činností, vzdělávání a školství, veřejné správy, obrany a povinného sociálního zabezpečení, bankovníctví, pojišťovnictví a finančního zprostředkování a činností v oblasti nemovitostí, pronájmu strojů a přístrojů, výzkumu a vývoje, informačních technologií, poradenství, reklamy a ochrany. Naopak nižší prestiž se v průměru ukazuje v zemědělství, myslivosti a lesním hospodářství, zpracovatelském průmyslu, obchodu či opravách vozidel a spotřebního zboží a ubytování a stravování.

Prestiž vlastního povolání zřetelně narůstá s nejvyšším stupněm dokončeného vzdělání a vykazuje silnou pozitivní korelaci s příjmem z hlavního zaměstnání ($\rho^{[4]}=0,328$). Také je lehce vyšší mezi muži oproti ženám, jako relativně nižší se objevuje ve vyjádření mladých ve věku od 18 do 29 let, což ovšem koresponduje s nižším podílem absolventů VŠ v této kategorii. Zřetelnou pozitivní korelaci prestiže vlastního povolání šetření ukázalo i se spokojeností s pracovním životem ($\rho=0,285$) a ještě silněji se spokojeností s tím, že si dotázaný může vážít sebe pro své zaměstnání ($\rho=0,471$), nebo s tím, jak je jeho práce uznávána ve společnosti ($\rho=0,451$) či ze strany blízkých osob ($\rho=0,415$).

	PRŮMĚR	MEDIÁN	1. KVARTIL	3. KVARTIL
--	---------------	---------------	-----------------------	-----------------------

Všichni ekonomicky aktivní	57,68	60	40	75
Samostatně činní	63,93	66	50	80
Zaměstnanci	56,64	58	40	70
<i>v tom</i>				
<i>Státní úřad, úřad místní správy či samosprávy</i>	62,52	60	50	80
<i>Podnik vlastněný státem</i>	57,06	57	45	75
<i>Soukromá firma, podnik</i>	53,27	50	40	70
<i>Veřejná instituce</i>	67,77	70	50	80
<i>Méně než 10 zaměstnanců</i>	53,92	50	40	70
<i>10 až 19 zaměstnanců</i>	56,27	53	40	70
<i>20 až 49 zaměstnanců</i>	57,28	60	40	70
<i>50 až 249 zaměstnanců</i>	58,77	60	42	75
<i>250 a více zaměstnanců</i>	58,98	60	45	75
Řídící pracovníci	67,17	70	55	80
Specialisté	75,16	80	65	90
Techničtí a odborní pracovníci	63,68	60	50	80
Úředníci	54,10	50	40	70
Provozní pracovníci ve službách a prodeji	51,89	50	35	70
Řemeslníci a opraváři	56,27	60	40	70
Obsluha strojů a zařízení, montéři	49,43	50	35	63
Pomocní a nekvalifikovaní pracovníci	42,67	40	25	60
Zemědělství, myslivost, lesní hospodářství	51,86	50	40	70
Zpracovatelský průmysl	51,75	50	39	70

Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	62,12	63	50	75
Stavebnictví	56,47	50	40	75
Obchod, opravy vozidel a spotřebního zboží	51,51	50	35	70
Ubytování a stravování	51,78	50	40	68
Doprava, skladování, pošty a telekomunikace	55,50	51	40	70
Bankovníctví, pojišťovnictví a fin. zprostředkování	64,40	63	50	80
Činnosti v oblasti realit, výzkum a vývoj...	62,98	70	50	78
Veřejná správa, obrana, pov. soc. zabezpečení	68,28	70	50	85
Vzdělávání a školství	67,95	70	55	82
Zdravotní a sociální péče, veterinární činnosti	68,44	70	50	90
Veřejné, sociální a osobní služby	56,29	56	40	70
Muži	58,91	60	45	75
Ženy	56,21	60	40	70
18 až 29 let	53,85	55	39	70
30 až 39 let	57,00	60	40	75
40 až 49 let	59,95	60	50	75
50 let a starší	59,16	60	40	80
Absolventi VŠ, VOŠ	71,30	70	60	85
Absolventi SŠ s maturitou	58,47	60	45	75
Absolventi SŠ bez maturity a vyučení	51,99	50	40	70
Lidé se základním vzděláním	44,17	40	30	50

Zdroj: KPŽ 2018, CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., 26. 5. - 11. 6. 2018, 2068 respondentů z ekonomicky aktivní populace ČR ve věku 18-64 let, kvótní výběr, osobní rozhovor tazatele s respondentem.

Literatura

HATT, Paul K.; NORTH, Cecil C. 1947. Jobs and Occupations. *Opinion News*. 1947, no. 9.

HODGE, Robert W.; SIEGEL, Paul M.; ROSSI, Peter H. 1964. Occupational Prestige in the United States, 1925-63. *American Journal of Sociology*. 1964, vol. 70, no. 3, s. 286-302.

Firefighters, Scientists And Teachers Top List As Most Prestigious Occupations; According To Latest Harris Poll: Bankers, Actors And Real Estate Agents Are At The Bottom Of The List. *The Harris Poll* [online]. August 2007, #77. Dostupný z: <https://theharrispoll.com/wp-content/uploads/2017/12/Harris-Interactive-Poll-Research-Pres-Occupations-2007-08.pdf>.

TREIMAN, Donald J. 1977. *Occupational Prestige in Comparative Perspective*. New York: The Academic Press, 1977.

TUČEK, Milan. 2016. *Prestiž povolání: tisková zpráva CVVM, 9. 3. 2016*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2016.

TUČEK, Milan, Pavel Machonin 1993. „Prestiž povolání v České republice v roce 1992“. *Sociologický Časopis / Czech Sociological Review* 29 (3): 367-382

WEGENR, Bernd. 1992. Concepts and Measurement of Prestige. *Annual Review of Sociology*. 1992, vol. 18, s. 253-280.

ZHOU, Xueguang. 2005. The Institutional Logic of Occupational Prestige Ranking: Reconceptualization and Reanalyses. *American Journal of Sociology*. 2005, vol. 111, no. 1, s. 90-140.

Vzorová citace

ČERVENKA, Jan. Prestiž vlastního povolání v hlavním zaměstnání v ČR. *Časopis výzkumu a aplikací v profesionální bezpečnosti* [online]. 2018, roč. 11, č. Kvalita pracovního života 2018. Dostupný z: <https://www.bozpinfo.cz/josra/prestiz-vlastniho-povolani-v-hlavnim-zamestnani-v-cr>. ISSN 1803-3687.

[1] National Opinion Research Center.

[2] Viz např. [The Harris Poll 2007]

[3] Některé profese, jež mohly být spojovány s byrokratickým aparátem a politickou či ideologickou oporou starého režimu, jako např. tajemník politické strany, referent okresního úřadu, voják z povolání, policista, novinář, či spisovatel byly v roce 1990 hodnoceny relativně nízko, do roku 1992 se jejich hodnocení výrazně zlepšilo. Zlepšilo se i hodnocení některých nemanuálních profesí, jako bankovní úředník, operátor počítače či sekretářka. Naopak zhoršení ve stejném časovém období zaznamenaly profese jako horník, traktorista, soustružník, strojevedoucí nebo mistr v továrně [Tuček, Machonin 1993].

[4] Spearmanův koeficient pořadové korelace.

Autor článku:
[Ing. Jan Červenka](#)